

TAKDİM

A. Teyfur ERDOĞDU*

Tarih Okulu Dergisi çıkmaya başladığı günden bugüne kadar geçen süreç içinde tarihyazıcılığına temas eden makaleleri bir araya getirmeye onlara öncelik vermeye gayret eden bir dergi olarak camiada sivrilmeye ve temayüz etmeye başladı. Tarihyazıcılığı gibi önemli bir konu dünya tarih literatüründe ortaçağlardan beri gayet uzun bir süredir ayrıntılarıyla işlenegelmişken bizde 20. yy.ın başından itibaren arada yayımlanan tek tük ufak tefek makalelerle üzerine eğilmekle yetinildi. 21. yy.a girildiğinde ise Türkiye’de bir canlanma, bir hareketlenme olduğunu gördük. Bunun başlıca sebebi sanıyorum Türkiye’deki üniversite sayısının artışı ile eşzamanlı olarak Türk tarihçilerinin sayısındaki artış ve dünya tarihçiliğindeki *post-modern* ve *post-strüktüralist* yaklaşımların *pozitivizm* karşısında elde ettikleri zaferler oldu. Bu zaferlerin parlaklığı neticesinde Türk tarihçileri de artık eski tarihyazım tekniklerine tenkidî gözlerle bakmaya başlar oldular. Ortaya çıkan telif ürün sayısında ve bu konuda yapılan tercüme miktarında gözle görülür bir artış kaydedildi.

Tarihyazıcılığında dillerde çokça dolaşan bir kavram vardır: Tarih felsefesi. Kimi tarihçilerce bu kavram hatalıdır kimilerince ise tehlikeli. Ben şahsen bu kavramın içini Robin George Collingwood (1889-1943) gibi dolduruyorum.¹ Yoksa Jean Bodin (1530–1596)² (*philosophorum historicorum*) veya Voltaire’in (1694–1778)³ (*philosophie de l’histoire*) tanımlamalarına kesinlikle sıcak bakmadığımı söylemeliyim. Yani tarihçinin yaptığı iş üzerinde düşünmesi, bu iş üzerine eğilmesi ve yapar ederken püf noktalarını keşfetmeye çalışmasıdır tarih felsefesi, kısaca. Çünkü tarihçiler ne vakit sadece incelediği

* Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Bölümü, İnsan ve Toplum Bilimleri Öğretim Üyesi.

¹ Robin George Collingwood, *Tarih Tasarımı*, Ankara 1996: 31, 33.

² Jean Bodin, *Methodvs ad facilem historiarum cognitionem*, 1595: 65, 76.

³ Voltaire, *Essai sur les mœurs et l’esprit des nations*, 1756: http://classiques.uqac.ca/classiques/Voltaire/essai_moeurs_esprit_nations/essai_moeurs.pdf; *La Philosophie de l’histoire*, 1765 http://books.google.com.tr/books?id=gjMHAAAAQAAJ&source=gbs_navlinks_s

A. Teyfur Erdoğdu

konu hakkında değil ama aynı zamanda onu ele alış biçimi ve takındığı tavır üzerinde de düşünmeye başlarsa o zaman tarihçilik yanında aynı zamanda felsefe de yapmış olurlar. Yoksa tarih uğraşısı içinde felsefedeki gibi genellemelere varılacak bir yol olmadığını düşünürüm. Aksi düşüncelerin, tavırların ve yaklaşımların ise tarihi kullandığını onu hallaç pamuğu gibi attığını ve böylelikle onu felsefeleştirmeye başladığını biliyoruz. Bu ise tarihçilik uğraşısı için toplumbilimin kanun arayıcı tavrı dolayısıyla ona yaptığı hücumlar yanı sıra büyük tehlikelerden bir diğeri.

Kendi anladığım şekliyle tarih felsefesi yapmak yani tarihçilerin belli bir üretim aşamasına geldikleri zaman ister istemez yaptıkları iş hakkında düşünmeye başlamaları kaçınılmazdır. Bu düşünmeye başlama anı bazı tarihçilerde iç ve dış türünden çeşitli amiller yüzünden er ya da geç olabilir. Bazıları ise bu ameliyeyi önemsemeyizler ya da bu ameliyenin cazibesinden çekinirler ve sadece geçmiş zaman hadiseleri üzerine eğilerek üretmeye devam ederler. Çekinenler yaptıkları iş üzerinde düşünmenin cazibesine kapılarak zamanla sadece bu düşünce etrafında dönüp dolaşacakları ve sadece bu konuda kalem oynatacakları ve artık geçmiş zaman hadiseleri üzerine eğilmeye vakit bulamayacakları endişesi içindedirler. Bu yüzden tarih felsefesine sıcak bakmazlar. Bu bir tercih meselesidir. Ancak şurası önemlidir ki yaptıkları iş üzerinde tefekkür edenlerin sayısı ve onların kazandırdığı fikri ürünlerin seviyesi ile geçmiş zaman hadiselerine yönelik yapılan üretimin niteliğini sorgulama imkânı doğru orantılıdır. Yani ne kadar tefekkür o kadar nitelikli tarih eseri. Tefekkürün azlığı ve yetersizliği zamanlarında ise geçmiş zamana yönelik yapılan üretimin yani verilen tarih eserlerinin ne halde olduğunu anlamak için belki Türkiye'deki duruma bakmak ibretlik bir örnek olabilir. Hatta bu yapılan iş üzerinde düşünenlerin ve ürünlerinin azlık hali vardığım bu son yargıyı da anlayamamamızın ve hatta reddetmemizin başlıca sebebi olsa gerek. Hala halimizde ne var ki diye sual ediyorsak o zaman dönüp İngilizce, Almanca ve Fransızca üretim yapan tarih dünyasına ciddiyle bir bakma ve eğilme vaktidir derim.

Tarihçilerle ilgili yaptığım ve çokça tartışılan iki tür tasnif var. Her iki tasnif denemesi de belli tarih çevrelerinde tutuldu belli tarih çevrelerinde ise kızgınlık uyandırdı. Bu tasniflerden ilki işçi (muslukçu)/teknisyen/mühendis/

Takdim

mimar tarihçilik şeklindedir. İkincisi ise dedektif/yargıç/yaratıcı tarihçilik olarak ayrılır.⁴

Türkiye’de mimar tarihçilerin sayısının çok alt düzeyde seyrettiğini görmek insana üzüntü veriyor. Bu sayının tarih camiasında en azından artık bu kadar tarih bölümü varken iki haneli rakamlara çıkmasını beklemek acelecilik ve hayalperestlik olmamalı. Bunun için de tarihçilerin eğitiminde filoloji, matematik ve sanata artık önem verilmesi gerektiğini düşünüyorum.

İkinci tasnifte yer alan dedektif/yargıç tarihçiliğin yan etkilerinden kurtulmak içinse ivedilikle sanıyorum tarihçilerin diğergam/insani ve duydudaşlığa (*emphaty*) dayalı bir üretim dili geliştirmeleri gerekiyor. Bugün kullanılan dil fazlasıyla mütehakkim ve otoriter/tanrısal bir dil. Kendi şahsi tarihinin tüm ayrıntılarını bilmekten aciz olan insanın -ki tarihçi de bir insan olarak bundan masun değildir- bir başkasının tarihini yazarken veya insanlardan müteşekkil toplulukların veya müesseselerin tarihini kaleme alırken daha fazla mesuliyet içinde olmalarını bekliyoruz. Tarihçi kimi olumluyor veya kimi yeriyorsa daha mutedil bir dil geliştirmeli ve kesin ve de keskin ifadelerden uzak durarak metnini belki de cevapları verilemese bile -ki bu da dürüstlikle ifade edilmelidir- sorularla inşa etmesi yeni açılımlar ve milli şuurun sağlıklı inşası kaçınılmazdır sanıyorum.

Sözü fazla uzatmayayım. Netice itibariyle Tarih Okulu Dergisi’nin bu sayısı tarihyazıcılığı binası temeline konulmuş bir taş olarak kabul edilmeli ve gelecek çalışmalara yönelik teşvik mahiyetinde kabul edilmelidir. Hatalarımız için şimdiden afvınıza ve anlayışınıza sığınırız.

Elimizdeki bu sayı nasıl ortaya çıktı?

Tarih Okulu Dergisi 2011 yılının son sayısı olan aralık cildini özel olarak tarihyazıcılığı konusuna ayırmayı uygun gördükten sonra işe koyulduk. Hummalı bir çalışma içine girdik. Kısıtlı yer dolayısıyla dergiye gönderilen birbirinden değerli birçok yazı arasında bir seçim yapmak zorunda kaldık ve tercihimizi özellikle gençlerin eserlerinin öne çıkarılması ve yayımlanmasından yana kullandık. İtiraf etmeliyiz ki bu seçim süreci bizler için gerçekten zorlu oldu. Ancak sonuçta ortaya çıkan üründen bizler memnun kaldık, umarız siz değerli okuyucularımız da beğeneceksinizdir.

Kabul ettiğimiz makaleleri, dergimizin klasikleşmiş usûlüne uygun bir şekilde tasnif ederek basmayı uygun bulduk. Bu özel sayımızı tarihyazıcılığı

⁴ Tasniflerin ayrıntıları için bkz. “Prof. İncelik Tarihciliği’nin tahlil denemesi”, *CIEPO Sempozyumu, Uşak 14-16 Nisan 2011*, İzmir 2011: 1-26.

yöntemine temas eden, dönemlere göre tarihyazıcılığı konusuna eğilen yazılara tahsis ettik. Tarihçilerin piri Üstad Fuad Köprülü'nün bir yazısını ve onunla ilgili kıymetli bir çalışmayı da ekledik bu sayımıza. Ayrıca iki adet önemli mülakat ile tarihyazıcılığı ile ilgili olarak son zamanlarda yayımlanan kitapların tanıtımını yapan yazılara da yer verdik.

Bu sayımızda yayınladığımız makalelerin ilki, Sayın Filiz Çalışlar Yenişehirlioğlu'nun kültür tarihi ama özellikle Osmanlı kültür tarihi çalışmaları hakkındaki yılların imbiğinden süzölmüş ufuk açıcı ve değerli sorularla bezeli makalesi oldu. İkinci telif çalışma olarak, Sayın Ahmet Şimşek ve Sayın Fatih Yazıcı tarih öğretiminde nesnellik sorununu ve tarihyazıcılığında pozitifizmi ele aldılar. Kendileri bu makalede Türkiye'de tarihin kavranmasında cari olan ve geçmiş zamanı da askeri ve siyasi bir bakışla ele almaktan kaynaklanan devlet-millet geçmişı olarak görmeye yol açan katı nesnellik algısının kökenlerini tarih öğretiminin yapısına ve tarihyazıcılığındaki tavra dayandırmaktadırlar. Üçüncü makalemizi, Sayın Emine Sonnur Özcan'ın kaleme aldığı İslamiyet'ten önce Cahiliye devrinde Arap kültüründe varolan rivayet sorunsalı ve türleri oluşturdu. Bu konu hususen İslam tarihyazıcılığının temelleri bakımından oldukça önem arzeder. Dördüncü olarak, Sayın Özlem Genç, Paulus Diaconus'un (720-799) *Historia Langobardorum* (Lombartların Tarihi) isimli eserinden hareketle Ortaçağ Avrupası'nda cari olan tarihyazıcılığı hakkında bir okuma ve yorumlama denemesinde bulundu. Ayrıca Sayın Ergin Ayan önce Annales okulunun tarihi sürecini ele aldı ve ardından Türk tarihyazımının evriminde Annales kuramının etkisini inceleyerek yorumladı. Sayın Hasan Hüseyin Güneş'in kaleme aldığı ve Köprülü'nün incelendiği son makalemiz ise, özellikle Köprülü'nün yeni kaynakçası ve kronolojisi ile zengin bir değerlendirme yazısı oldu.

Sayın Ayan'ın kısaca temas ettiği ve Sayın Güneş'in detaylı bir şekilde incelediği Fuad Köprülü'nün anlaşılabilmesine katkı sağlayacağını umarak son derece kıymetli bir metine de yer verdik bu sayımızda. Büyük Üstad Köprülü'nün 1914'te kaleme aldığı tarih ve müverrihler hakkındaki ibretlik yazısını nazara verdik. Okuduğunuz zaman tarihçilik uğraşısında işlerin o günden bugüne pek de değişmeden devam ettiğini görerek üzöleceksiniz sanıyorum. Yazıyı Sayın Altan Çetin ve Tölay Metin Osmanlıca'dan Latin harflerine aktardılar.

Bu sayımızda bulunan tek çeviri metin, Arnavutluk'tan Sayın Dritan Ergo'ya ait bir makalenin, bizatihi yazarın hususi izniyle çevrilmesi sonucunda

Takdim

ortaya çıktı. Sayın Galip Çağ tarafından çevrilen makalesinde, Ergo, özel olarak Balkan coğrafyasında tarihçi ile siyasetçinin toplumsal işlevleri üzerinde durdu ve bu iki meslek mensuplarının karşılıklı etkileşimini örnekleriyle ele aldı.

Dergimizin bir başka bölümü, tarihyazıcılığı üzerine yeni zamanlarda yayımlanan kitapların tanıtım yazılarına ayrıldı. İlk tanıtım yazısı Sayın Fatih Artvinli'nin. Artvinli, çevirisini Gül Çağalı Güven'in yaptığı Georg G. Iggers'in *Yirminci yüzyılda tarihyazımı* eserini ele aldı ve onu yetkinlikle özetledi. İkinci yazı Sayın Akif Pamuk'un. Pamuk, editörlüğünü Ahmet Şimşek'in yaptığı ve 2011'de basılan *Tarih nasıl yazılır?* isimli çeşitli makalelerden oluşan faydalı bir derlemeyi tanıttı. Son yazı ise Sayın Kasım Bolat'ın. Bolat, bugün hiçbiri hayatta olmayan ancak Türk tarihyazıcılığında iz bırakmış isimlerin öne çıkan makalelerinin Ali Satan ile Ahmet Şimşek tarafından derlendiği ve 2011'de basılan *Milli Tarihin İnşası* isimli kitabı gayet ayrıntılı şekilde tanıttı.

Son olarak, dergimizin "Tarihyazımı" özel sayısı için iki önemli mülakata imza attık. İlk mülakatımız, "Tarihçilerin Kutbu" olarak adlandırılan ama benim şahsen Kutbu'l-Aktab demeyi tercih ettiğim Halil İnalçık ile tarihyazıcılığının püf noktaları üzerine yaptığımız mülakat olurken, ikincisi, Sayın Gökhan Kağnıcı'nın gerçekleştirdiği İtalyan tarihçi Mario Liverani ile gerçekleştirdiği söyleşi oldu. Zevkle ve istifade ederek okuyacağımızı ümid ediyoruz.

Makale sahiplerine ayrı ayrı teşekkür ederiz. Ellerine, gönüllerine ve zihinlerine sağlık.

Sonsöz olarak elimizdeki bu özel sayının tarihyazıcılığı literatürüne faydalı ve kalıcı katkılar sağlamasını diler ve sizleri daha fazla meşgul etmeden birbirinden değerli bu makaleleri okumaya davet ederiz.